

Bělohrad, Radim; Petrželka, Josef

[Bělohrad, Radim. Osobní identita a její praktická hodnota]

Studia philosophica. 2024, vol. 71, iss. 1, pp. 89-93

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2024-1-10>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80363>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20240822

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Radim Bělohrad. *Osobní identita a její praktická hodnota.* Brno: Masarykova univerzita 2011. 160 stran.

Radim Bělohrad – Josef Petrželka

Oficiální představení knihy

Knihy se zabývá metafyzickou analýzou osobní identity a praktickými důsledky, které toto zkoumání má pro racionalitu lidského jednání. Autor kritizuje psychologickou teorii osobní identity a obhajuje koncepci biologickou. Dospívá k závěru, že biologická kontinuita je správnou analýzou identity osob v čase, avšak z hlediska racionality jednání je mnohem méně důležitá než kontinuita mentální.¹

Představení knihy pomocí otázek²

1. Máš k dispozici 600 znaků. Přepiš v nich ze své knihy to, co považuješ za nejdůležitější sdělení.

[...] intuitivní příklon běžných lidí k psychologické teorii naší identity a jejich neochota přijmout teorii biologickou pramení z nepochopení jedné skutečnosti: jestliže přijmeme, že jsme lidské organismy a naše podstata a podmínky persistence jsou biologické, neznamená to, že bychom byli nějakým způsobem

méně hodnotní. Nijak to nesnižuje naše výsadní postavení myslících a sebereflekтуjících bytostí v živočišné říši. Nijak to nesnižuje naši společenskost a schopnost tvořit kulturu.

2. Na jaké otázky kniha odpovídá či jaké otázky si klade?

Kdy vznikáme? Jak zanikáme? Jaké změny dokážeme přežít? Mohli bychom mít umělá těla? Mohl by být náš mozek ze silikonu? Co jsme a jak trváme v čase? Co z nás musí přetrvat, abychom se považovali za tutéž bytost? Na čem záleží při přežití? Na základě čeho lze připisovat lidem zásluhy a odpovědnost? Jak se máme chovat k nenarozeným plodům a bytostem v permanentním vegetativním stadiu?

3. Co nového (nečekaného, překvapivého) ses při psaní své knihy dozvěděl?

Překvapivé jsou detaily jedné vlivné teorie, kterou jsem během psaní studoval a kritizoval. Jde o koncepci britského filozofa Dereka Parfita, která v odborné anglické literatuře nese název *the identity-does-not-matter view*, tedy teorie, podle které na identitě v podstatě nezáleží. Pro vysvětlení technických podrobností zde není místo, proto zmíním ten nejzajímavější důsledek: Kdybych zemřel, ale měl takřkajíc dobrého pokračovatele, tedy

1 Viz <https://munishop.muni.cz/obchod/knihy/osobni-identita-a-jeji-prakticka-hodnota-00021015531>.

2 Tato část vychází z provokativních pobídek Jiřího Gabriela. Jejím cílem je představit knihu, proces jejího vzniku a možná i autora jiným způsobem, než se děje v běžných recenzích, a to způsobem subjektivnějším, ale zato osobnějším.

někoho, kdo bude mít stejné hodnoty, názory, přání, plány, projekty atd., pak moje smrt pro mě není až tak velký problém a neměl bych ji nahlížet s obavami. Můj pokračovatel totiž má vše, na čem v mém životě prakticky záleží. A že to nebudu já? To je jedno. Proto se tato koncepce jmenuje „na identitě nezáleží“. Parfit je o tomto důsledku hluboce přesvědčen. Mám však za to, že se mu nepodařilo přesvědčit příliš mnoho dalších lidí.

4. Jaké sdělení z Tvé knihy je natolik přístupné širší veřejnosti, že by se o něm dalo diskutovat u každého stolu naproti U Čápa?

Lidových filozofů je po hospodách dost, takže se nebojím toho, že by mě neměl kdo vyslechnout. Spíše než nějaké sdělení bych se jim ale pokusil položit otázky, které poukazují na úzký vztah našich každodenních postojů k abstraktnímu, filozofickému kritériu osobní identity.

Předpokládám, že na zahrádce před Čápem bych našel nějaké mladé lidi s cigaretou v ruce. Těch bych se zeptal, proč kouří, když jim musí být jasné, že ta osoba, které tím v budoucnu způsobí zdravotní potíže, budou oni. Možná mi řeknou, že je pro ně obtížné se se svým budoucím já ztotožnit, když o něm nic neví a jeho existence je daleko v budoucnosti. A to jsme hned u jedné otázky, jež je předmětem mé knihy, totiž zda je onen zájem či obava o blaho té bytosti, kterou budu v daleké budoucnosti, založena na holém faktu, že to budu já, nebo na tom, že mi tato bytost bude nějak podobná. Pokud je to to druhé, pak se možná kuřáci vůbec nechovají iracionálně, jelikož to budoucí já, které ponese důsledky

jejich činů, možná bude tak odlišné, že není důvod se o něj příliš zajímat.

Ostatním bych mohl třeba položit otázku navazující na ona překvapivá odhalení v Parfitově teorii: Představte si člověka, který během svého života předal vše, na čem mu bytostně záleželo svým potomkům (všechny znalosti, dovednosti, hodnoty, záliby, pochopení pro krásu, odvalu čelit nespravedlnostem atd.), a proto tvrdí, že se vůbec nebojí zemřít, jelikož to nejdůležitější z něj bude pokračovat dál. A teď si představte jiného člověka, o kterém platí totéž, ale jeho postoj je jiný. Navzdory tomu, že se mu podařilo všechno předat, se stále bojí smrti, protože i když jeho hodnoty, názory, znalosti apod. budou pokračovat dál, on sám jednoduše zemře. Který z těchto jedinců má rozumnější postoj k vlastní smrti?

5. Tvou knihu jsem četl a rád bych se ještě dozvěděl odpovědi na následující otázky:

JP: Velmi často v knize odkazuješ na „intuice“ o tom, co pro nás znamená osobní identita. Vypadá to, že jejich obsah je pro téma tvé knihy a jeho teoretické zkoumání velmi důležitý. Někdy se přitom zdá, že případná nekonzistence našich intuic s teoretickou argumentací zřejmě znamená určitou výtku vůči teorii (s. 115) a naopak jejich konzistence s teoretickou argumentací je podporou této teorie (s. 87), přitom se ale připouští, že naše intuice mohou být vzájemně nekoherentní (s. 96) a že lze hájit teorii, jež s nimi není v souladu (s. 148, 153). To vzbuzuje mnoho otázek: Jaký je původ těchto intuic? Jsou podmíněny kulturně a historicky? Jsou

podmíněny druhově, tj. lze očekávat, že budoucí velmi vyvinutá umělá inteligence bude mít odlišné intuice?

RB: Lidské intuice podle mého názoru podmíněně jsou. Jsou výsledkem kulturních vlivů, výchovy, zkušeností apod. Mohou být podmíněny druhově, avšak k takovému tvrzení je třeba empirický výzkum, a proto se neodvažuji se k němu vyjadřovat. Otázka, jaké intuice bude mít umělá inteligence, je v této chvíli tak spekulativní, že vůbec nevím, jak bych na ni odpověděl. Myslím, že ani lidé, kteří ji programují, neví, jakou bude mít podobu v době, kdy skutečně půjde o autonomní, racionální bytost, pokud taková doba vůbec nastane.

Co se týče vztahu mezi abstraktní metafyzickou teorií a lidskými intuicemi, tak ten představuje samostatný filozofický problém. Existují dva vyhraněné postoje a pak jeden umírněný, který ve své pozdější knize obhájí také já. První postoj tvrdí, že musíme vybudovat tu nejlepší metafyzickou teorii (posuzováno podle metateoretických kritérií jako bezrozpornost, explanační síla apod.) a tu zastávat nehledě na to, zda je v rozporu s našimi intuicemi, či ne. Druhý postoj říká, že jakákoli teorie osobní identity musí vzejít z co nejširšího pole našich intuic o tom, kdo jsme a co jsme schopni přežít. Teorie, které jsou s takovými intuicemi v rozporu, je nutné odmítnout. Umírněný postoj navazuje na Rawlsem formulovanou metodu reflektované rovnováhy, používanou v některých etických teoriích pro testování etických principů. V podstatě jde o to, že při zkoumání vycházíme z našich nejhlubších intuic, na základě kterých formulujeme určitou teorii osobní identity. Tu pak testujeme na různých příkladech,

kde se odhalují naše další intuice. Pokud dojde ke střetu mezi nějakým důsledkem teorie a intuicí, je nutné zvážit, zda je intuice dost silná na to, aby zdůvodňovala revizi teorie, nebo naopak zda je možné tuto intuici prostě odmítnout jako falešnou a ignorovat či potlačit ji. Tento proces pak pokračuje tak dlouho, až nalezneme koncepci, která odpovídá co největšímu množství našich nejrobustnějších intuic. Že jde o jakýsi nedosažitelný ideál, nemusím zmiňovat. Ovšem ani žádná přírodovědecká teorie není finální, takže v tomto není třeba teoriím osobní identity, potažmo dalším filozofickým koncepcím, nic vyčítat.

JP: Ty se nakonec v knize kloníš k animalistickému pojetí osobní identity (kap. 7), podle něž je podstatou součástí identity jedince i jeho tělo. Proč je – v obecné rovině – toto vysvětlení nejlepší? Lze říci, že animalismus je např. nejušpornější teorií z hlediska vstupních předpokladů nebo nejjednodušší z hlediska nezbytných konceptů, že má nejsilnější argumenty atd.?

RB: Animalismus nás chápe jako organismy a produkty evoluce, a tím nás řadí plně mezi ostatní živočichy v živočišné říši. To ostatní koncepce nedělají a nemohou prostě proto, že popírají, že jsme živočichové. Za druhé, animalismus nemusí vysvětlovat, jaký je náš vztah k lidským organismům, protože podle něj prostě těmito organismy jsme. Ostatní teorie to popírají, a tudíž mají co vysvětlovat. Zkusím přiblížit. Je nepopíratelné, že ten, kdo teď píše tyto řádky, je organismus – má srdce, plíce, metabolismus, žije, a když mu tyto funkce přerušíte, zemře. Oponenti animalismu však tvrdí,

že já nejsem tento organismus. Já totiž existuji jen tehdy, pokud, zjednodušeně řečeno, myslím. Konec myšlení znamená můj zánik. Ale organismus nemusí myslet proto, aby existoval. Spousta organismů vůbec nemyslí, a pokud nešťastnou náhodou jednou ten organismus, který píše tyto řádky, skončí v permanentním vegetativním stadiu, také nebude myslet. Ale existovat tím nepřestane. Takže podle oponentů animalismu jsou tady před mým počítačem bytosti dvě – jakýsi organismus a pak já. A tato představa vede k celé řadě problémů: Jak mě a můj organismus odlišit? Jaký je vztah mezi mnou a mým organismem, když to není identita? Oponenti animalismu přišli s řadou odpovědí: já nejsem organismus, ale sdílím s ním veškerou hmotu; já nejsem organismus, ale jsem organismem konstituován, a podobně. Ukazuje se však, že všechny tyto odpovědi vedou k tak velkým absurditám, že je lepší je odmítnout. Animalisté tyto problémy vůbec řešit nemusí, jelikož tvrdí, že před mým počítačem sedí jenom jedna bytost, lidský organismus. Souhrnně lze tedy říci, že animalismus je oproti ostatním koncepcím ontologicky úsporný, jelikož k vysvětlení podstaty člověka potřebuje postulovat méně typů objektů. Zároveň je podle mého názoru postaven na silnějších argumentech.

JP: Jako jedno z (intuitivních?) kritérií uvádíš „zájem o svou osobu“ – kam sahá náš zájem o sebe sama, tam nějak dosahuje i naše identita. Myslí se tímto „zájem o svou osobu“ jen můj zájem o mou existenci, nebo přitom hraje nějakou roli i ohled na jiné lidi – blízké osoby, které

se případně budou muset starat o mé nefunkční tělo a mysl?

RB: Myslí se tím jen můj vlastní zájem o mě. Pro teorie osobní identity je velice důležitý právě proto, že je to specifický zájem, který jeví jen o sebe a o nikoho jiného. Nejlépe ho v literatuře představil John Perry. Volná parafráze – představte si, že se nějakým zázrakem dozvíte, že za hodinu někdo, koho dobře znáte, přijde o život při dopravní nehodě. Pravděpodobně vás zachvátí žal, možná deprese, budete přemýšlet o smyslu života a jeho krátkosti. Pak si ale představte, že se dozvíte, že tento někdo budete ve skutečnosti vy. V tu chvíli se škála vašich pocitů a postojů markantně promění. Strach nebude možná větší, než kdyby šlo o někoho jiného, koho hluboce milujete. Ale bude jednoduše jiný. Najednou víte, že za hodinu už bude jen prázdnost. Pro filozofy v teorii osobní identity je tento obtížně uchopitelný zájem či postoj k vlastní existenci velmi důležitý. Každý z nás tento zájem vykazuje a velká otázka je, jestli je vždy na místě. Všichni filozofové kromě výše uvedeného Parfita přijímají, že tento zájem je rozumný jen tehdy, pokud ta osoba, o kterou jej jeví, budu já. Problém je určit, za jakých okolností to budu já. Opět si můžeme představit, že třeba jednou upadnu do permanentního vegetativního stadia, a položit si otázku, zda by bylo smysluplné, abych se nyní strachoval o to, jak se mnou bude zacházeno a zda dožiji svůj život důstojně, i když už nebudu nic vnímat. Pro zastánce psychologické teorie by takový zájem byl hloupý – já už v té době totiž nebudu existovat. Animalisté si to nemyslí.

JP: V této problematice je zřejmé, že různé světonázorové postoje budou tihnout k různým koncepcím identity. Projevuje se v argumentaci autorek a autorů, jimiž se zabýváš, např. jejich náboženská pozice?

RB: Ano, ale ne vždy je možné ji vyčíst přímo z děl o osobní identitě. Richard Swinburne třeba hájí moderní verzi karteziánského dualismu, ale z jeho hlavního díla *Personal Identity* nezjistíte, že tato koncepce dobře zapadá do všech jeho dalších děl, které v posledku vedou k velkému křesťanskému metafyzickému obrazu vztahu duše, těla a Boha. Podobně je to s Lynne Rudder Bakerovou, která hájí tzv. teorii konstituce. Bakerová je jedna z těch, kteří popírají, že my lidé jsme fundamentálně živočichové či organismy. Místo toho tvrdí, že organismy nás pouze konstituují. Že jsou v pozadí této teorie náboženské motivace, jsem se dozvěděl náhodou při diskusi s jinou filozofkou, která Bakerovou dobře znala. Ale jinak je potřeba upozornit na to, že hlavní osa diskuse mezi

animalisty a psychologisty je pevně ukotvena v materialismu a scientismu.

JP: V antice i středověku bylo běžné, že pokud bylo třeba uvést příklad nějakého lidského jedince, byl jmenován Sókratés. Ty uvádíš citát od J. Locka, kde je opět jako příklad uveden Sókratés (s. 32). Je Sókratés používán jako příklad ještě i v pozdějších diskusích, či dokonce ještě i dnes?

RB: To bohužel ne. Dokonce si neuvědomuji, že by byl v teorii osobní identity vůbec někdo, kdo by se systematicky objevoval jako hlavní postava příkladů. V antice měli Sókrata, logikové a filozofové jazyka mají zase oblibu v amerických prezidentech, ale v osobní identitě není nikdo. Možná je to tím, že se celá diskuze orientuje na zkoumání vlastní identity z perspektivy první osoby. Takže vlastně ano! Je tam dominantní postava, na kterou se většina teoretiků v příkladech odkazuje – JÁ.

doc. Mgr. Radim Bělohrad, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
belohrad@phil.muni.cz

PhDr. Josef Petrželka, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
josef@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.